

Верховний
Суд

Спадковий договір і його застосування у судовій практиці Спори про недійсність спадкового договору

Ольга СТУПАК

суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

Питання для обговорення:

1. Підстави для розірвання спадково договору.
2. Підстави визнання недійсним спадкового договору.

Постанова КЦС ВС від 21 січня 2021 року у справі № 524/354/19 (про розірвання договору)

Чинне законодавство не вимагає, щоб за спадковим договором одна сторона (набувач) у всіх випадках зобов'язувалася виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) лише особисто. Порядок виконання обов'язків набувача за спадковим договором (особисте чи неособисте виконання) визначається сторонами такого договору, а не законом.

Розглядаючи у порядку письмового провадження справу за позовом про розірвання спадкового договору, Верховний Суд установив, що між сторонами укладено спадковий договір, згідно з умовами якого після смерті ОСОБА_1 належна їй на праві власності квартира переходить у власність ОСОБА_2. Відповідно до умов договору на набувача покладені обов'язки: зі сплати вартості послуг за користування електроенергією, газо-, водопостачанням та інших комунальних платежів; забезпечення спадкодавця лікарськими засобами на підставі виданих лікарями рецептів, незалежно від їхньої вартості, здійснення належного догляду та харчування. У разі смерті спадкодавця ОСОБА_2 як набувач зобов'язана здійснити комплекс заходів щодо поховання.

Суд першої інстанції розірвав укладений між сторонами спадковий договір. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін рішення апеляційного суду з огляду на таке. Під час розгляду справи ОСОБА_2 надала докази виконання своїх зобов'язань щодо оплати комунальних послуг, зокрема квитанції про сплату комунальних послуг. При цьому в матеріалах справи відсутні будь-які докази, які б свідчили про те, що ОСОБА_2 ухилялася від обов'язку щодо забезпечення ОСОБА_1 лікарськими засобами.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції, який, врахувавши зміст спадкового договору, визначені ним обов'язки набувача, суть спору між сторонами, згідно з яким претензії ОСОБА_1 зводяться до того, що ОСОБА_2 особисто повинна здійснювати догляд за ОСОБА_1, дійшов правильного висновку про відсутність встановлених законом підстав для розірвання спадкового договору, оскільки ОСОБА_2 відповідно до статті 614 ЦК України довела відсутність своєї вини у неналежному виконанні умов спадкового договору з огляду на те, що ОСОБА_1 не бажає отримувати належний особистий догляд та харчування від інших осіб, найм яких здійснює ОСОБА_2.

Постанова КЦС ВС від 07 квітня 2021 року у справі № 280/1380/1 (про розірвання договору)

Та обставина, що відчужувача за спадковим договором відвідував соціальний працівник, сама собою не дає підстав для висновку про невиконання набувачем майна умов спадкового договору.

7 квітня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання спадкового договору.

Суд установив, що ОСОБА_1, якому належить квартира, та ОСОБА_2 уклали спадковий договір, за яким ОСОБА_1 зобов'язалася передати після своєї смерті ОСОБА_2 квартиру за умови виконання набувачем розпоряджень, передбачених у пунктах 6.1, 6.2 договору. Відповідно до цих пунктів на набувача покладаються такі обов'язки: забезпечення відчужувача необхідними продуктами харчування та одягом за його рахунок; забезпечення відчужувача належними лікувальними засобами згідно з рецептами лікарів незалежно від їх вартості за рахунок його коштів та в разі необхідності за рахунок коштів, які належать особисто набувачу майна.

Також установлено, що впродовж дії спадкового договору ОСОБА_1 за місцем свого проживання обслуговувалась соціальним працівником ОСОБА_6, яка відвідувала позивача щопонеділка та щочетверга.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове, яким розірвано спадковий договір, укладений між сторонами у справі, оскільки відповідач допустила істотне порушення умов спадкового договору та не виконала розпорядження відчужувача щодо належного забезпечення харчуванням і лікуванням, а також зазначено, що в період чинності спадкового договору позивача щопонеділка та щочетверга відвідувала соціальний працівник.

Постанова КЦС ВС від 07 квітня 2021 року у справі № 280/1380/1

Верховний Суд не погодився з таким висновком апеляційного суду з огляду на таке. За змістом положень статті 1308 ЦК України спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень. Згідно з частинами першою, другою статті 651 ЦК України зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Вирішуючи питання про оцінку істотності порушення стороною договору, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, а й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору, а також установити, чи є справді істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати.

Постанова ОП КЦС ВС від 10 квітня 2023 року у справі № 591/1419/20

Спадковий договір є нерозривно пов'язаним із його сторонами, тому ініціювати розірвання його в суді можуть лише відчужувач або набувач. Інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

У разі, якщо витрати, пов'язані із неналежним виконанням обов'язків набувачем за спадковим договором, понесли інші особи, зокрема спадкоємці, то у них виникає право вимагати стягнення понесених витрат від набувача у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави.

Постанова КЦС ВС від 13 липня 2022 року у справі № 643/744/20

Наявність чи відсутність помилки - неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором та продовження позивачем проживати в спірній квартирі після укладення договору.

На підставі встановлених фактичних обставин у справі колегія суддів вважає, що волевиявлення позивача не відповідало її внутрішній волі та не було спрямоване на реальне настання правових наслідків, обумовлених договором. Позивач довела, що під час укладення спадкового договору діяла під впливом помилки, оскільки вважала, що укладає договір довічного утримання, за умовами якого відповідач буде доглядати за нею, тобто помилялася щодо правової природи правочину.

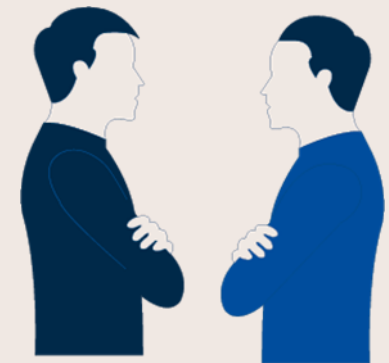

Постанова КЦС ВС від 04 травня 2022 року у справі № 183/6067/19

Спадковий договір, який укладений сторонами під час дії заборони на відчуження земельних часток (паїв) щодо передачі прав на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє, порушує публічний порядок держави та є недійсним в силу закону (нікчемним).

Постанова КЦС ВС від 10 листопада 2021 року у справі №643/4873/20

Факт смерті відчужувача за спадковим договором до вирішення справи судом допускає правонаступництво, тому відповідно до положень статті 55 ЦПК України суди мають зупинити провадження у справі та вирішити питання про залучення до участі у справі правонаступника померлого відчужувача.

Постанова КЦС ВС від 23 листопада 2020 року у справі № 564/308/18

Зміна намірів сторони правочину щодо розпорядження належним їй майном на випадок смерті після укладення спадкового договору не може свідчити про помилку щодо правової природи договору під час укладення такого правочину.

Позовні вимоги обґрунтовувалися тим, що між стороною, його дружиною ОСОБА_3 як відчужувачами та ОСОБА_2 як набувачем 08 травня 2013 року укладений спадковий договір, посвідчений приватним нотаріусом Костопільського районного нотаріального округу Дідовець А. Г., за умовами якого ОСОБА_2 набуває право власності на житловий будинок із надвірними будівлями та земельну ділянку, надану для їх обслуговування, що знаходяться у АДРЕСА_1 , після смерті відчужувачів. Вважав, що підписаний ним договір є договором довічного утримання, за умовами якого після їхньої смерті все їхнє майно перейде у власність дочки його дружини, яка буде їх доглядати до смерті. Стверджував, що йому нічого не було відомо про умови та правові наслідки правочину, оскільки він був впевнений, що підписує саме договір довічного утримання, тобто він під час укладення оспорюваного правочину помилився щодо природи такого правочину. Відносини з дружиною та її дочкою погіршилися, останні створили незадовільні умови проживання, чинять перешкоди у користуванні власністю.

Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для задоволення позову з огляду на таке. ОСОБА_1 не довів, що на момент укладення оспорюваного спадкового договору він помилявся щодо правової природи укладеного ним правочину та існували обставини, які зумовлюють визнання його недійсним, оскільки, укладаючи цей договір, він усвідомлював його істотні умови і правові наслідки його укладення.

Зміна свого рішення або ставлення до його наслідків в результаті переусвідомлення його значення для себе, що настали у майбутньому, тобто після укладення такого правочину, не повинні створювати уявлення про наявність такої помилки станом на момент укладення оспорюваного правочину. Суд виходить з того, що підстави недійсності правочину повинні існувати саме на момент його укладення, усі сумніви та зміна намірів і ставлення до укладеного правочину, що виникли після моменту укладення, не впливають на його дійсність, а можуть слугувати виключно підставами для його розірвання, якщо це передбачено законом для такої правової ситуації.

Постанова КЦС ВС від 15 липня 2019 року у справі № 569/8845/16-ц

Правочин, що вчиняється особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай не вигідних умовах, характеризуються саме тим, що особа його вчиняє добровільно, усвідомлює свої дії, однак знаходилась у тяжкому емоційному стані, що негативно вплинуло на її рішення укласти спадковий договір, предметом якого є належна позивачу на праві власності квартира, на вкрай не вигідних умовах.

У липні 2016 року Особа 1 звернувся до суду із позовом до Особа 2 про визнання спадкового договору недійсним. Свої позовні вимоги позивач обґрунтовував тим, що 01 липня 2015 року державним нотаріусом посвідчено та зареєстровано в реєстрі № 2-241 спадковий договір між ним та відповідачем.

Вважає, що договір повинен бути визнаний недійсним, оскільки він не спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним, у його змісті відсутній перелік певних дій майнового та немайнового характеру, які повинен виконати набувач до його смерті та його зміст унеможлиблює виконання ним вказаного в ньому обов'язку після своєї смерті передати у власність відповідачу квартиру.

Вказує, що він не мав наміру укласти спадковий договір на умовах, при яких набувач зобов'язується виконати дії лише немайнового характеру та за його рахунок. Він є людиною похилого віку, за станом здоров'я потребує стороннього догляду та матеріальної допомоги, тривалий час отримує соціальні послуги від територіального центру соціального обслуговування.

Установивши, що позивач має тяжку хворобу, є інвалідом 2 групи, перебуває на обліку в Територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) м. Рівного і його обслуговування з 25 червня 2001 року по 28 липня 2015 року здійснювала відповідач і саме у цей період він підписав спадковий договір із відповідачем, від якої він був залежний як від соціального працівника в силу стану свого здоров'я, віку та обставин за яких він опинився, користуючись її послугами, що вплинуло на його волевиявлення, яке не було вільним і не відповідало його внутрішній волі, суди дійшли обґрунтованого висновку про визнання спадкового договору недійсним на підставі статті 233 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 10 травня 2023 року у справі № 465/6663/17

Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання.

Встановивши, що відповідач тривалий час не виконував своїх зобов'язань за спадковим договором та не надав належних доказів щодо неможливості вчинення таких дій, суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про задоволення позову та розірвання спадкового договору.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції посилався на те, що відповідач не виконує умови спадкового договору з вини позивачки, яка не бажає отримувати від нього будь-яку допомогу.

Водночас суд апеляційної інстанції не врахував, що у матеріалах справи відсутні докази про те, що відповідач, після того як позивач переїхала до м. Львова, вчиняв будь-які дії на виконання умов спадкового договору, а також, що позивачка відмовлялася від допомоги відповідача.

Постанова КЦС ВС від 25 березня 2019 року у справі № 667/10947/14

Спірний договір є виконаним в частині того відчужувача, який на момент звернення до суду другого з відчужувачів помер і за життя його не оспорував, у зв'язку із чим заявлені позивачкою вимоги про розірвання спадкового договору подружжя підлягають розгляду лише в частині домовленості позивачки і відповідачки.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!